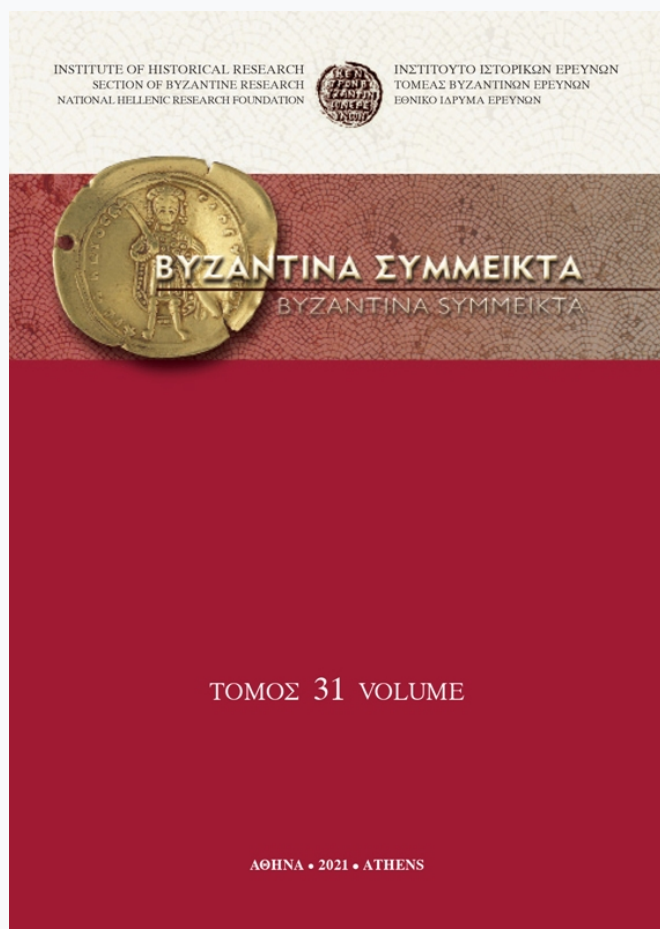

Byzantina Symmeikta

Vol 31 (2021)

BYZANTINA SYMMEIKTA 31

Βιβλιοκρισία: Σ. Κακλαμάνης, Ἡ κρητική ποίηση στὰ χρόνια τῆς Ἀναγέννησης (14ος-17ος αἰ.), Τόμοι Β΄ [Ἀνθολογία (14ος αἰ. – περ. 1580)] & Γ΄ [Ἀνθολογία (περ. 1580 – 17ος αἰ.), Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 2020

Δημήτρης ΠΑΡΑΔΟΥΛΑΚΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.28790](https://doi.org/10.12681/byzsym.28790)

Copyright © 2021, Δημήτρης ΠΑΡΑΔΟΥΛΑΚΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΠΑΡΑΔΟΥΛΑΚΗΣ Δ. (2021). Βιβλιοκρισία: Σ. Κακλαμάνης, Ἡ κρητική ποίηση στὰ χρόνια τῆς Ἀναγέννησης (14ος-17ος αἰ.), Τόμοι Β΄ [Ἀνθολογία (14ος αἰ. – περ. 1580)] & Γ΄ [Ἀνθολογία (περ. 1580 – 17ος αἰ.), Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, Ἀθήνα 2020. *Byzantina Symmeikta*, 31, 511–517. <https://doi.org/10.12681/byzsym.28790>

Σ. ΚΑΚΛΑΜΑΝΗΣ, *Η κρητική ποίηση στὰ χρόνια τῆς Αναγέννησης (14ος-17ος αἰ.)*, Τόμοι Β΄ [*Ἀνθολογία (14ος αἰ. – περ. 1580)*] & Γ΄ [*Ἀνθολογία (περ. 1580 – 17ος αἰ.)*], Μορφωτικό Ἰδρυμα Ἑθνικῆς Τραπέζης, Ἀθήνα 2020. ISBN Β΄τόμος 978-960-250-760-5. Γ΄τόμος 978-960-250-762-9.

Μια ανθολογία, ανάλογα με τη μέθοδο, τους στόχους και το προσωπικό κριτήριο του δημιουργού της, είναι ικανή να τέρψει, να προβληματίσει, να διευκολύνει ή και να εισαγάγει τον αναγνώστη της στο είδος και στην εποχή των έργων που περιλαμβάνει. Πάντοτε αντανακλώντας και βασιζόμενες στις σύγχρονες τους επιστημονικές προσεγγίσεις, κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις και πολιτισμικές τάσεις, οι ανθολογίες αποτελούν συνθέσεις που κυμαίνονται σε ποικίλα επίπεδα και κριτήρια. Ἄλλοτε ο δημιουργός τους δίνει περισσότερο βάρος στη συγκέντρωση είτε των πιο λαμπρών στιγμών του λογοτεχνικού είδους που ανθολογεί, είτε κρυφών αλλά εξίσου πολύτιμων –κατά τη γνώμη του– περιπτώσεων. Ἄλλοτε φαίνεται να υπηρετεί πιο εξειδικευμένους κειμενο-κεντρικούς σκοπούς (ζητήματα γραμματολογίας, ερμηνείας, γλώσσας και ύφους). Κι ἄλλοτε μια ανθολογία επιχειρεί μια ακόμη ευρύτερη, βαθύτερη και ολοκληρωμένη προσέγγιση όχι μόνο στα κείμενα και στη γραμματεία τους αυτή καθ' αυτή αλλά και στις προεκτάσεις της τόσο στην εποχή της όσο και διαχρονικά.

Το ἔργο *Η κρητική ποίηση στα χρόνια της Αναγέννησης (14ος-17ος αἰ.)* του Στέφανου Κακλαμάνη, καθηγητῆ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, δομεῖται πάνω σε ὅλες τις παραπάνω προσεγγίσεις, αποτελώντας την πιο σύγχρονη, ἐγκυρη και επιστημονικά ἄρτια ανθολογία της κρητικῆς ποίησης στην εποχή της Αναγέννησης. Από τους τρεις συνολικά τόμους στους οποίους εκτείνεται το ἔργο, ἔχουμε ἤδη αναφερθεῖ

σε προηγούμενη βιβλιοκρισία στον τόμο Α¹, ο οποίος περιλαμβάνει εκτενή, πολυποίκιλη ιστορική και γραμματολογική εισαγωγή στην εποχή και στη λογοτεχνία της βενετοκρατούμενης Κρήτης τόσο ως αυτόνομο σώμα έρευνας και μελέτης όσο και σε απόλυτη συνάφεια και ερμηνεία με τα ιστορικά (κοινωνικο-πολιτικά, οικονομικά, θρησκευτικά, πολιτισμικά) τεκταινόμενα στην πρόωγη νεότερη λατινική Ευρώπη και την καθ' ημάς Ανατολή. Η παρούσα βιβλιοκρισία αφορά το κυρίως μέρος της *Ανθολογίας* που εκτείνεται σε δύο ογκώδεις τόμους, τον Β' [*Ανθολογία (14ος αι. – περ. 1580)*] και τον Γ' [*Ανθολογία (περ. 1580 – 17ος αι.)*]. Σε αυτούς ο συγγραφέας [στο εξής σ.] παρουσιάζει, ερμηνεύει, αποδεικνύει και –θα έλεγε κανείς– επιδεικνύει το υλικό αλλά και τις μεθόδους και τα κριτήρια πάνω στα οποία ο ίδιος βάσισε τη σκέψη του για τη σύνθεση της εισαγωγής του στον τόμο Α'.

Όσον αφορά τη σύστασή της, η *Ανθολογία* απαρτίζεται συνολικά από 58 κεφάλαια [Κακλαμάνης Β': 36 κεφ.· Κακλαμάνης Γ': 22 κεφ.]. Η διάρθρωση των ενότητων είναι αυστηρά χρονολογική και περιλαμβάνει 68 έργα 46 επωνύμων αλλά και ανωνύμων εκπροσώπων της κρητικής ποίησης από τον 14ο έως τον 17ο αιώνα. Πιο συγκεκριμένα, ο τόμος Β' (14ος αι. – περ. 1580) αφιερώνεται στις τρεις από τις τέσσερις «εποχές» της κρητικής λογοτεχνίας, σύμφωνα με το σχήμα που προτείνει ο σ. στον τόμο Α': i. στην πρώτη ακμή (1370–1430), ii. στην ανάσχεση της πρώτης Αναγέννησης (1460–1510), iii. στις χαμένες γενιές (1510–1570). Ο σ. επιλέγει ενδεικτικά αποσπάσματα από έργα της κρητικής ποίησης (Σαχλίκης, Ντελλαπόρτας, Πικατόρος, Μπεργαδής, Φαλιέρος, Χούμνος, Σκλάβος, Αχέλης, κ.α.) και ενίοτε του πεζού λόγου με στόχο να παρουσιάσει με παραστατικότητα τις πρώτες δοκιμές γραφής και τους πειραματισμούς των Κρητών δημιουργών για τη χάραξη και τη συγκρότηση ενός λογοτεχνικού πεδίου στο νησί με σαφείς και ευκρινείς λογοτεχνικούς, πολιτισμικούς και ιδεολογικούς προσανατολισμούς. Ακολουθώντας τη χρονολογική διάρθρωση του υλικού του, ο σ. τοποθετεί στον τόμο Γ' της *Ανθολογίας* του (περ. 1580 – τέλη 17ου αι.) αποσπάσματα από έργα, μεϊζονα και ελάσσονα, της λεγόμενης «εποχής της ξεφάντωσης» (Χορτάτης, Μορεζήνος, Κορνάρος κ.α.) αλλά και της εξέλιξης της στις παραμονές, κατά τη διάρκεια και μετά το τέλος του βενετοτουρκικού Κρητικού Πολέμου (Τρώιλος, Φόσκολος, αδελφοί Μπουνιαλή, Παλλαδάς κ.α.). Η παρουσία των συγκεκριμένων έργων, αλλά κυρίως η επιλογή των συγκεκριμένων αποσπασμάτων από τον σ., μας προσφέρουν την ευκαιρία

1. Βλ. *ΒυζΣυμ* 30 (2020), 445-452.

να αντιληφθούμε τα εμφανή και τα βαθύτερα γνωρίσματα της πολιτισμικής κορύφωσης και της επακόλουθης τάσης ακαδημαϊσμού και εσωστρέφειας που γνώρισε η κρητική κοινωνία και ο πολιτισμός της τον τελευταίο αιώνα της βενετικής κυριαρχίας στο νησί.

Για τον αναγνώστη τον μη μυημένο στο χώρο της κρητικής λογοτεχνίας της περιόδου της Βενετοκρατίας και των πρώιμων νεοελληνικών σπουδών, το εύρος και η λογοτεχνική αξία των αποσπασμάτων της *Ανθολογίας* ικανοποιούν απόλυτα –και με το παραπάνω– την φιλιαναγνωσία του, τα λογοτεχνικά του ενδιαφέροντα ή απλώς την ευπρόσδεκτη περιέργειά του για τη συγκεκριμένη γραμματεία. Μολαταύτα, ο σ. δε φαίνεται διατεθειμένος να περιοριστεί σε μια απλή –ας μας επιτραπεί– επιφανειακή επιλογή αξιοσημείωτων ή διάσημων αποσπασμάτων της κρητικής λογοτεχνίας της Αναγέννησης. Στόχος του είναι να χρησιμοποιήσει τα επιλεγμένα αποσπάσματα για να θεμελιώσει σύγχρονες επιστημονικές προσεγγίσεις στα ανθολογούμενα έργα, και παράλληλα αναπτύσσοντας τις προσεγγίσεις αυτές να αναδείξει τα επιλεγμένα αποσπάσματα –και ως εκ τούτου τα έργα από τα οποία προέρχονται– στην αληθινή τους λογοτεχνική και πολιτισμική τους αξία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο σ. φροντίζει ώστε καθεμία από τις 58 ενότητες των δύο τόμων, μαζί με το εκάστοτε απόσπασμα ή αποσπάσματα, να εμπλουτίζεται και να πλαισιώνεται από επιμέρους εισαγωγή, από ποικίλα πραγματολογικά, ερμηνευτικά και κριτικά σχόλια, καθώς και ενδεικτική βιβλιογραφία.

Πιο συγκεκριμένα, κάθε κεφάλαιο συνοδεύεται από κατατοπιστικό εισαγωγικό σημείωμα που περιλαμβάνει τα κυριότερα γραμματολογικά ζητήματα του έργου και τις κυριότερες πληροφορίες για τον δημιουργό του. Ακολουθώντας την πάγια τακτική του στον τόμο Α΄, ο σ. εργάζεται για την καθοδήγηση και τη διευκόλυνση του αναγνώστη του, μυημένου και μη, στην κατανόηση του εκάστοτε κειμένου που ανθολογεί μέσω αυτού του corpus από απαραίτητες, χρήσιμες και επιστημονικά έγκυρες επισημάνσεις, σημειώσεις πραγματολογικού χαρακτήρα και ερμηνευτικά σχόλια στα αποσπάσματα που η *Ανθολογία* περιέχει. Βασιζόμενος αποκλειστικά σε μια απόλυτη εποπτεία της έως σήμερα σχετικής έρευνας, εμπλουτίζει τις ενότητες της σύνθεσής του με το απαραίτητο για μια υψηλού επιπέδου ανθολογία ιστορικό και ερμηνευτικό σχολιασμό τους. Με σχολαστική μεθοδικότητα και κριτική αντίληψη παρουσιάζει μια σύνοψη της υπόθεσης κάθε έργου, ορίζει τη χρονολόγηση, το είδος, τη γλώσσα, το ύφος, το πρότυπο και τις δευτερεύουσες πηγές του, πάντοτε αξιολογώντας επιστημονικά όλα τα δεδομένα της βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια, προχωρεί σε μορφή επιμέτρου

στην παράθεση της χειρόγραφης ή/και έντυπης παράδοσης κάθε έργου που ανθολογεί, των σύγχρονων κριτικών ή φιλολογικών εκδόσεών του και των σημαντικότερων ειδικών μελετών και αναφορών σε αυτό. Η πολύπλευρη και εξαντλητική προσέγγιση του σ. ολοκληρώνεται με την παράθεση της κυριότερης σχετικής βιβλιογραφίας για κάθε κείμενο που έχει επιλέξει να περιλάβει στο έργο του. Αξίζει να αναφερθεί στο σημείο αυτό πως, εξαιτίας του κριτικού τρόπου με τον οποίο το συγκεκριμένο σώμα μελετών και σημειώσεων έχει συλλεχθεί, η βιβλιογραφία της *Ανθολογίας* ανάγεται σε ένα πολύτιμο, επιστημονικά έγκυρο και σύγχρονο εργαλείο για τον μελλοντικό μελετητή της κρητικής λογοτεχνίας της Αναγέννησης.

Ένα από τα κυριότερα γνωρίσματα μιας *Ανθολογίας*, ενδεικτικό για να κατανοήσουμε τη μέθοδο σύνθεσής της αλλά και τους στόχους του δημιουργού της, αποτελούν τα κριτήρια διαλογής των ανθολογούμενων έργων και των αποσπασμάτων τους. Στην περίπτωση της *Ανθολογίας*, ο σ. είναι εμφανές πως βασίστηκε στη συνδυαστική πρόσληψη και χρήση ποικίλων επιστημονικών κριτηρίων: θεματικών, μορφολογικών, αισθητικών, της λογοτεχνικής αξίας και της αντιπροσωπευτικότητας του έργου για την εποχή και το είδος στα οποία ανήκει. Ως εκ τούτου, η ανθολογία του είναι δομημένη σε πολύ συγκεκριμένους άξονες, οι οποίοι θεμελιώνονται στις ακόλουθες ειδικές αναλύσεις: ιστορικο-γραμματολογική, πραγματολογική, ερμηνευτική, φιλολογική και κριτική· πρόκειται για κεντρικές και απαραίτητες προσεγγίσεις που οφείλουν να διέπουν και να βρίσκουν ανταπόκριση σε μια σύγχρονη ανθολογία. Το γεγονός πως ο σ. αναζήτησε, ξεχώρισε και εφάρμοσε πολύ συγκεκριμένα κριτήρια και μοντέλα σκέψης για την επιλογή των αποσπασμάτων των ανθολογούμενων έργων αντικατοπτρίζεται από την εσωτερική δυναμική που διέπει κάθε σημείο της ανθολογίας του, και την ίδια στιγμή ο αναγνώστης μπορεί να ξεχωρίσει τις ούτως ή άλλως ευδιάκριτες εσωτερικές τομές του έργου.

Σε αυτό το πλαίσιο, αποτελεί μια ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα παρατήρηση το γεγονός ότι σε πρώτο χρόνο αντιλαμβανόμαστε πως οι τόμοι Β΄ και Γ΄ είναι οργανικά δεμένοι μεταξύ τους ενώ παράλληλα διατηρούν την αυτοτέλειά τους με βάση τους ευκρινείς ιστορικο-πολιτισμικούς άξονες στους οποίους ο κάθε τόμος δομείται. Με μια ακόμη πιο προσεκτική ματιά, όμως, ο αναγνώστης συνειδητοποιεί πως οι δύο τόμοι της *Ανθολογίας* συντάχθηκαν, οργανώθηκαν και για αυτό πρέπει να μελετηθούν σε πλήρη συνάρτηση και αλληλεξάρτηση με τον τόμο Α΄, την *Εισαγωγή*. Με την ποικιλία των κειμένων και των θεμάτων που επιλέγει να συμπεριλάβει, με τη χρονική και ειδολογική ευρύτητά τους,

με την ενδοκειμενική και θεωρητική εμβάθυνση του σ. της, ο τελευταίος θέτει ως έναν από τους κύριους στόχους του κυρίως μέρους της *Ανθολογίας* το να αναδείξει, να συμπληρώσει και να επεκτείνει ενότητες, υπόβαθρα και θέματα της κρητικής ποίησης της Αναγέννησης, τα οποία αποτέλεσαν αντικείμενο πραγμάτευσης στην ιστορική και γραμματολογική επισκόπηση του τόμου Α΄. Σε αυτό συνηγορεί και η ύπαρξη 12 κεφαλαίων στην *Ανθολογία* (Κακλαμάνης Β΄: κεφ. 1, 5, 26, 28, 31, 36· Κακλαμάνης Γ΄: κεφ. 3, 4, 6, 10, 17, 22) τα οποία δεν ανήκουν αμιγώς στην λογοτεχνική γραμματεία της περιόδου που ανθολογείται αλλά αποτελούν πρωτογενείς πηγές (ιδιωτικές επιστολές, επιγραφές, δημόσια έγγραφα, σημειώσεις, ενθυμήσεις, βραχεία χρονικά κ.λ.π.) αντιπροσωπευτικές των ιστορικών, κοινωνικο-πολιτικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών συνθηκών που επικρατούσαν στη βενετοκρατούμενη Κρήτη από τον 13ο ως τον 17ο αιώνα. Ως εκ τούτου, η μελέτη των ενοτήτων των δύο τόμων, των μεθόδων και των κριτηρίων στα οποία βασίστηκαν, μας επιτρέπει να αντιληφθούμε την προσδοκία του σ. να αντικατοπτρίσει και να παρουσιάσει με αμεσότητα και σαφήνεια τις ιστορικές και πολιτισμικές συνιστώσες των έργων που ανθολογεί.

Όπως διευκρινίζει και ο σ. στην εισαγωγή της *Ανθολογίας*, κατά τη σύνθεσή της ο ίδιος έλαβε υπόψη του, αξιοποίησε κριτικά και δημιουργικά τα κριτήρια, τις μεθόδους και τα θέματα άλλων προγενέστερων ομόθεμων ανθολογιών. Έχοντας ως γνώμονά του, κατά τη γνώμη μας, τις σύγχρονες επιστημονικές προδιαγραφές και τις προϋποθέσεις ώστε η προσέγγισή του της κρητικής λογοτεχνίας να χαρακτηρίζεται στο μέγιστο βαθμό ως εκσυγχρονιστική –και για αυτό διαχρονική– προχωρά με σαφή διακριτικότητα αλλά και επιστημονική συνέπεια σε κριτική αποτίμηση των υπαρχουσών ομόθεμων ανθολογιών· έτσι, καθιστά σαφές στον αναγνώστη την προσωπική του στάση απέναντι στις παλαιότερες απόπειρες, ορίζει τί επιθυμεί να προσθέσει, τί να διορθώσει αλλά και τί προτείνει όσον αφορά τον τρόπο σύνθεσης μιας τέτοιας ανθολογίας. Συγκεκριμένα, φροντίζει να καταστήσει σαφές πως το έργο του δεν αποτελεί μια τυπική ποιητική ανθολογία περιορισμένη σε μια απλή –δίχως άλλο εύκολη– παρουσίαση των υψηλότερων ή διασημότερων εκφράσεων της ποίησης των χρόνων της κρητικής Αναγέννησης.

Εξαιρετικής σημασίας αποτελεί η επιλογή του σ. να μην ακολουθήσει τη συνηθισμένη μέθοδο ενός ανθολόγου που περιορίζεται στην αυτούσια απόσπαση των κειμένων από τις νεότερες εκδόσεις τους. Αντιθέτως, ο σ. προχωρά μεθοδικά στην κριτική έκδοση των ανθολογούμενων έργων, στηριζόμενος σε πρώτη φάση στην υπάρχουσα χειρόγραφη ή/και έντυπη παράδοσή τους και σε συνδυασμό

με τη συντελεσμένη φιλολογική προεργασία τους (εκδόσεις, μελετήματα). Συχνά παρεμβαίνει ο ίδιος όταν έχει να αντιμετωπίσει έργα που διασώζονται σε αποκλίνουσες εκδοχές (διασκευές, παραλλαγές) και επιλέγει εκείνη που παρέχει την αυθεντικότερη μορφή. Μάλιστα, δεν διστάζει να προχωρά σε διορθώσεις και βελτιώσεις της εκδοχής αυτής, όπου είναι απαραίτητο, βασιζόμενος όμως και πάλι στην υπόλοιπη γραπτή παράδοση του έργου. Όσον αφορά τα αποσπάσματα αυτά καθ' αυτά, ο σ. τα παραθέτει με εκσυγχρονισμένη ορθογραφία και φροντισμένη στίξη, ενώ επιφυλάσσει ιδιαίτερη μεταχείριση στα λόγια ή αρχαϊστικά στοιχεία όταν αυτά διεισδύουν στη ροή του λόγου, ακολουθώντας την ιστορική ορθογραφία. Έχοντας ως μία από τις πάγιες τακτικές του να διατηρήσει σε κάθε ανθολογούμενο έργο τη γλωσσική μορφή του κεμένου, ο σ. προκρίνει νέες προσεγγίσεις σε ζητήματα μετρικής και γραμματικής στο πεδίο της κρητικής λογοτεχνίας. Επίσης, δεν είναι λίγες οι φορές που ο σ. παίρνει ακόμη περισσότερες πρωτοβουλίες στην επιλογή αποσπασμάτων που είναι λιγότερο γνωστά είτε στην έρευνα είτε στο ευρύ αναγνωστικό κοινό –αλλά ισάξια αξιολογικά λογοτεχνικά–, εμπιστευόμενος το προσωπικό του κριτήριο και την εμπειρία του στην ενασχόληση με τη συγκεκριμένη γραμματεία. Με τη γνωστή του σύγχρονη, συνθετική ερευνητική οπτική, ο σ. οργανώνει και διαχειρίζεται το ογκώδες πρωτογενές υλικό του και το παρουσιάζει λαμβάνοντας υπόψη τις ισχύουσες εκδοτικές επιταγές. Παράλληλα, συγκεντρώνει, μελετά και χρησιμοποιεί με οξυδέρκεια όλες τις διαθέσιμες πηγές για κάθε ανθολογούμενο έργο και αντιλαμβάνεται κριτικά τη σχετική βιβλιογραφία. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, ο σ. να συνδυάζει τις προσωπικές του επιλογές και κρίσεις με την υιοθέτηση διορθώσεων και ερμηνειών προτεινόμενες από προγενέστερους και σύγχρονους του μελετητές της κρητικής λογοτεχνίας.

Ένα γνώρισμα της ανθολογίας που οφείλουμε να καταδείξουμε αποτελεί η φροντίδα του σ. ώστε μέσω των ανθολογούμενων έργων όχι μόνο να ακουστούν –στην ολότητά τους όμως και στην πλήρη τους λογοτεχνική αξία– οι εκλεκτές μεϊζονες φωνές της κρητικής ποίησης, αλλά ισάξια να αναδειχτούν, να μελετηθούν και να αποκτήσουν ευρύτερη αναγνώριση ελάσσονα κείμενα και δημιουργοί, που κάποτε περισσότερο κάποτε λιγότερο συνέβαλαν στην παγίωση, εξέλιξη και διάδοση της συγκεκριμένης γραμματείας. Ο σ. αποπειράται –και εντέλει επιτυγχάνει– μια μεγάλη αφήγηση με ποικίλες ειδολογικές και ιδεολογικές προεκτάσεις, με στόχο την πρόσληψη, την ερμηνεία και ως εκ τούτου τη βαθύτερη κατανόηση της συγκεκριμένης γραμματείας, της εποχής της (των κοινωνικών-πολιτικών, οικονομικών, θρησκευτικών-δογματικών και πολιτισμικών αξόνων

της) αλλά και τη θέση της εντός του σύγχρονου της *Zeitgeist*. Μέσω της ώριμης και πολύπλευρης ανάπτυξης όλων των ενοτήτων στους δύο τόμους της ανθολογίας, ο σ. πετυχαίνει να συνδυάσει μεθοδικά και δημιουργικά τα αποσπάσματα των ανθολογούμενων έργων και τα σχόλιά του σε αυτά με τις παρατηρήσεις, τους προβληματισμούς και τα συμπεράσματα που εμπεριέχονται στην εισαγωγή του έργου του (Κακλαμάνης Α΄) και κυρίως στο κεφάλαιο 5 («Οι εποχές της κρητικής λογοτεχνίας», σελ. 243-344) στο οποίο συνδυάζονται μεθοδολογικά και εξαρτώνται νοηματικά οι ιστορικές προσεγγίσεις του στην κρητική κοινωνία και στη διεθνή σκηνή με τις αντίστοιχες ισορροπίες και τάσεις στον χώρο της λογοτεχνίας.

Συμπερασματικά, η Ανθολογία στο σύνολό της αποτελεί την πιο αξιόλογη σύγχρονη πηγή για την ανάδειξη της ιδιαίτερης ταυτότητας της συγκεκριμένης ποίησης· μιας ποίησης όπου γεννιούνται, μεταλαμπαδεύονται, συνυπάρχουν και εξελίσσονται ποικίλα εκφραστικά και γλωσσικά σχήματα, ιδέες και σκοποί αμιγώς κρητικής προέλευσης, με απηχήσεις βυζαντινές αλλά και προϊόντα ιταλικών – ευρωπαϊκών επιρροών της εποχής της Αναγέννησης και του όψιμου Μπαρόκ. Το έργο διακρίνεται από υψηλή πρωτοτυπία, πρωτοτυπία που έχει άμεση συνάρτηση και με την προσδοκία του σ. το έργο του να αποτελέσει μια σύλληψη και επιστημονική προσέγγιση της κρητικής Αναγέννησης και της γραμματείας της διαφορετική από όσες έχουν μέχρι σήμερα δημοσιευτεί. Ακόμη περισσότερο, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πως η *Ανθολογία* φέρει τα χαρακτηριστικά μιας ιδιάζουσας ιστορίας της κρητικής ποίησης στην περίοδο που μελετάται. Συνδυαστικά με το σχήμα των λεγόμενων «εποχών» που προτείνει ο σ. στον τόμο Α΄, οι ενότητες των δύο επόμενων τόμων φαίνεται να προσφέρουν μια όχι πλέον θεωρητική αλλά περισσότερο παραστατική χαρτογράφηση της κρητικής λογοτεχνίας από τον όψιμο 13ο μέχρι τα τέλη του 17ου αιώνα. Ως εκ τούτου, το έργο στο σύνολό του εξυπηρετεί απόλυτα την προσδοκία του σ. του για τη θεμελίωση ενός καινούριου εκσυγχρονισμένου επιστημονικού σχήματος με στόχο την προσέγγιση, τη μελέτη, την ερμηνεία και τον ορισμό της κρητικής λογοτεχνίας στα χρόνια της Αναγέννησης.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΡΑΔΟΥΛΑΚΗΣ

Μέλος του DFG Graduiertenkolleg 2008

Interkonfessionalität in der frühen Neuzeit

Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Αμβούργου